

ELEONORA EPOSTEN

LOVÖ HEMBYGDSFÖRENINGENS TIDNING

Nummer 3, september 2011 Årgång 20

Skakar hon i sina grundvalar när Förbifarten byggs? Läs mer i ordförandespalten sidan 3!

EP är redaktörs- och redaktionslös!

Vår tidigare redaktör, Claes Lindahl, var både redaktör, redaktion och skötte tidningens layout. Han planerade flera nummer i förväg, satte deadlines och krävde in manus. Sedan såg han till att det elektroniska originalet skickades till tryckeriet. Nummer 2/2011 var hans sista uppdrag.

Vid sommarens början beslutades i styrelsen att någon skulle fråga några väl renommerade personer om de ville bilda en redaktionskommitté och där en även skulle fungera som redaktionssekreterare. Men i ideella organisationer är ofta avståndet mellan ord och handling långt. Detta nummer av Eleonoraposten är därför både redaktörs- och redaktionslös. Som ordförande är jag ändå ansvarig för att tidningen kommer ut. Det känns angeläget efter många vittnesmål om att tidningen är uppskattad. Tidningen är också den enda regelbundna kontakten mellan oss alla.

Att göra en tidning har flera nödvändiga led. En redaktionskommitté planerar, skriver, bestämmer manusstopp och kräver in material, skribenter skriver, tidningen layoutas och tryckeriet tar emot den färdiga tidningen elektroniskt och omvandlar den till papper. EP nr 3 är spontanplanerad, har få skribenter, men har lyckats återfå Ingela Westerberg som layoutare. Till nästa nummer hoppas jag att alla led ska fungera.

Bertil Ottoson

Eleonora-Posten

ISSN 1651-6508

utges av Lovö Hembygdsförening

Redaktör: Ny kommer att utses

Lovö Hembygdsförening

Box 144

17802 Drottningholm

info@lovohembygd.com

www.lovohembygd.com

Plusgiro 8812-0

Ordförandens spalt

En vacker sommardag kör jag genom Rörby mot Lovö kyrka. Det är den gamla slingrande huvudvägen mot Lindö, Ekerö och Färingsö. Vid Barkarby öppnar sig landskapet med kyrkan i vägens förlängning. Jag kör ofta den här vägen för att uppleva litet av kungsgården Lovö och det gamla odlingslandskapet, fortfarande en levande landsbygd med anknytning till vårt världsarv. Tänk om kyrktornet plötsligt börjar luta. Detta är inte ren fantasi.

När en tunnel dras fram 60 m under markytan finns risk att grundvattnet sjunker. Då krymper den lerjord kyrkan står på. Lovös berggrund under lerjorden har mer än normalt många sprickor och krosszoner, som kan leda grundvattnen ner i tunneln.

Men vi ska inte vara pessimister. Vid den stora renoveringen av Lovö kyrka 1935 göts 22 betongpelare ner till berget. Men vad händer med 75 år gammal betong? Var den armerad? Vilken betongblandning användes? Trafikverket har inte utrett detta och inte heller en rad andra problem som uppstår i en lång tunnel. Man mörkar till exempel problemen med de mycket höga koncentrationerna partiklar från avgaser och slitage (se artikeln).

Vi har genom advokat Per Björkman skrivit till Trafikverket med pepprade synpunkter på Trafikverkets arbetsplan med miljökonsekvensbeskrivning. För vi inte hör för synpunkterna kommer vi att överklaga till regeringen. Det gäller främst de två trafikplatserna på södra Lovö och breddningen av Ekerövägen till fyra filer genom världsarvet. Jag har också medverkat i Rädda Lovös skrivelse.

Nu är renoveringen av Bagarstugan på Hogsta färdig utom att vi ska rödfärga våra tre byggnader under 2012, som styrelsen beslutat kalla Hogstas år. Vi letar fortfarande efter pengar för renovering av Smedjan och Magasinet. En ansökan har skickats till Stiftelsen Konung Gustav VI Adolfs fond för svensk kultur. Om inte heller det går bra har vi en reservplan.

År 2011 är Fornstigens år och en hel del har gjorts för att förbättra Fornstigen. En ny dragning kommer att gå till Hogsta. Där kommer att finnas information som pekar ut det som kan ses och sätter in bondbyn i kungsgården Lovös större perspektiv. Fastighetsverket kommer att bekosta informationen och vi kommer att samverka om texterna.

Lovön har med Janne Lefverts bortgång blivit fattigare. Janne var en riktigt bra människa.

Bertil Ottoson

Vi närmar oss pudelns kärna

Vi har en hel del ammunition kvar som kan stoppa Förbifart Stockholm

Tappar man hoppet finns inte så mycket kvar. Men vi har en hel del ammunition kvar som kan stoppa Förbifart Stockholm, alternativt att flytta trafikplatserna från Lovön till Lindö. Argumenten finns i Lovö hembygdsförenings och Rädda Lovös skrivelser till Trafikverket. Advokat Per Björkman har skrivit vår inlägga. För Rädda Lovö har Krister Skånberg, Gunilla Tovatt och jag arbetat. Vi har samarbetet en del med Per Björkman.

Många överklaganden

Den 30 maj publicerade Trafikverket sin Arbetsplan med Miljökonsekvensbeskrivning. Sakägare hade tiden fram till 12 augusti att meddela Trafikverket sina synpunkter. Gjorde man det finns fortfarande möjligheten att överklaga den slutligt fastställda arbetsplanen till regeringen. Vår kritik är tung. Och den här gången är det också ganska många "vanliga" lovöbor som skriver. De många skrivelserna är en del av vår opinionsbildning. När politiker vet att de har fel och märker att många väljare också vet att de vet blir situationen känslig. Ett folkligt jordskalv kan skapa klyftor politikererna kan försvinna i.

Du har i tidigare artiklar läst viktiga argument för att stoppa hela projektet. Tyngst är nog att Förbifarten inte kan lösa Stockholms trafikproblem. Nya motorleder ökar i stället antalet bilar. Tydligaste exemplet är Bryssel, som byggt tre ringleder för att minska trängseln. Nu är Bryssel Europas värsta trafikstad med Stockholm på plats 54 av 60 storstäder. Bilar tar för stor plats. Enda sättet att minska trängseln är att många människor färdas i samma fordon, åker kollektivt. Det säger eniga oberoende trafikforskare. Med Förbifarten kommer trafiksituationen att bli värre. Biltrafiken väntas öka med 80 % fram till 2030. Under rusningstid kommer 7-8 gånger fler bilister än i dag att sitta fast i bilköer.

Hälsosofarliga tunnlar

Vi har nu ett ännu tyngre, förhoppningsvis avgörande, argument. Det är hälsosofarligt att köra i tunneln. Partiklar från avgaser och slitage drabbar resenärerna vid ganska låga koncentrationer, särskilt personer med hälsoproblem. Vi har hittat "Bedömning av exponering för vägtunnelluft" av docent Bertil Forsberg vid institutionen för Yrkes- och miljömedicin vid Umeå universitet.

Det är en sammanställning av all forskning på området, internationellt och i Sverige, ett 60-tal rapporter. Citat från Rädda Lovös skrivelse: ”De försök som gjorts säger att även mycket låga halter av både partikelstorlekarna PM_{2,5} och PM₁₀ skadar människors hälsa. Under morgonens och eftermiddagens högtrafik kommer partikelhalten i tunneln att vara ca 4000 µg/m³. I en studie sägs att redan vid 100-350 µg/m³ påverkas blod, blodkärl och hjärta vid exponering under 1-2 timmar. En annan studie kommer fram till att personer med lätt astma påverkas redan vid 170 µg/m³ om det utsätts för PM₁₀ under 30 min till 2 tim. Utsätts de för PM_{2,5} kommer den skadliga effekten redan vid 100 µg/m³. Även vid väldigt omfattande rening av tunnelluften kommer man inte ner till dessa nivåer. För att lyckas med reningen till oskadliga nivåer får inte nivån PM₁₀ i tunneln vara högre än 400 µg/m³. Inte ens med dubbdäcksförbud, betongvägbana, hastighetsbegränsning och dammbindning är det realistiskt att komma ner till denna låga nivå.”

Vi har därför ställt några frågor till Trafikverket:

- *Varför döljer Trafikverket farorna för trafikanternas hälsa?*
- *Hur många fler dödsfall per år är acceptabelt enligt Trafikverket?*
- *Hur mycket skulle det kosta att minska*

den förväntade ökningen av antalet döda till noll?

Vi kommer också att dela ut Rädda Lovös skrivelse till riksdagsledamöterna och till riksdagens partikanslier och fråga hur de ställer sig till farorna för tunnelns trafikanter:

- *Är kostnaderna i liv ett offer som utvecklingen kräver?*
- *Hur mycket anser du/partiet att ett människoliv är värt i pengar?*

Jag undrar vad SEKO:s (bussförarnas fackförening) säger om att deras medlemmar ska arbeta i världens längsta gaskammare? Det ska jag ta reda på!

De viktigaste argumenten

Våra viktigaste argument för att stoppa förstörelsen av Lovö:

Vi kritiserar starkt det avtal som gjorts mellan Trafikverket, Ekerö kommun, Riksantikvarieämbetet och Fastighetsverket. Dessa myndigheter godkänner i avtalet Trafikverkets beslut att Förbifartens tunnel ska anslutas till väg 261 med två trafikplatser på södra Lovön samt att vägen ska breddas till fyra filer från Lindö, genom världsarvet Drottningholm, över broarna och fram till Nockeby. Avtalet innebär att Trafikverket bryter mot Väglagen, Världsarvskonventionen och villkoren i Regeringens tillåtighetsbeslut. Riksantikvarieämbetet bryter mot Förordning om statliga byggnadsminnen mm och godkänner

brott mot Världsarvskonventionen. Ekerö kommun bryter mot Väglagen, Världsarvskonventionen och villkoren i Regeringsbeslutet samt mot den stora majoriteten kommuninnevänares intressen till förmån för en enskild markägare.

Mot Världsarvskonventionen

Trafikverket bryter mot Världsarvskonventionens artikel 4 som lyder: ”Varje stat som är part i denna konvention erkänner att skyldigheten att säkerställa identifiering, skydd, bevarande, levandegörande och överlämnande till kommande generationer av det kultur- och naturarv som avses i artiklarna 1 och 2 och som befinner sig på dess territorium främst tillkommer denna stat. Den skall göra allt den förmår här för så långt dess egna resurser räcker och, om så är lämpligt, med eventuellt internationellt bistånd och samarbete, särskilt av ekonomisk, konstnärlig, vetenskaplig och teknisk art.”

Trafikverkets uppdrag enligt Världsarvskonventionen är att göra allt för att skydda Världsarvet såväl inom skyddsområdet som inom buffertzonen (= hela Lovön). Det har inte Trafikverket gjort. En trafikplats på Lindö skulle dessutom ge ekeröborna närmare väg till tunnelns nerfart/upp fart. Bromsborna skulle få motsvarande längre väg, vilket medför att färre bilar tar

smitvägen genom Världsarvet.

Vi uppmanar därför Trafikverket att utreda och genomföra andra transportalternativ för ekeröborna till Stockholm i den anda som Riksdagen har beslutat – att stora infrastrukturella transportprojekt ska planeras transportslagsövergripande. Ekerö kommun är omgivet av vatten. Många destinationer kan därför nås vattenvägen. Bekväma passbåtar med tät tidtabell verkar naturligt liksom fler och mer frekventa färjeförbindelser. Att förlänga 12:ans spårvagn till Tappström är heller inget högkostnadsprojekt.

Gynnar enskild markägare

Trafikverket förklarar inte varför en trafikplats på Lindö inte är acceptabel såvitt man inte enbart grundar sig på Peter Carpelans argument att de två trafikplatserna på Lovön är ett bättre skydd för Världsarvet än en trafikplats på Lindö, som ligger längre från Världsarvet! Carpelan menar också att en trafikplats på Lindö skulle skada Wallenbergarnas gravplats, columbariet, mitt på Lindö, samtidigt som han själv ändå planerar för nya bostadsområden på just denna skyddsvärda mark. Argumenten är konstruerade och döljer även att Carpelan gynnar en enskild markägare.

Trafikverkets beslut innebär att en kommuns och en enskild markägares krav väger tyngre än Världsarvs-

villkoren och flera riksintressen på Lovön. Det är orimligt. Kommer regeringen att svälja det?

Mot Väglagen

Trafikverket bryter även mot Väglagen (1998:803) 13 §: ”Vid bygande av väg skall tillses, att vägen får sådant läge och utförande att ändamålet med vägen vinnas med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad, och att hänsyn tas till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärden.”

Trafikverket säger att väg 261 kommer att bestå av fyra smala filer och att ny mark inom världsarvet inte kommer att behöva användas. Två av filerna planeras för enbart bussar och två för biltrafiken. Kan du framför dig se smala bussfiler? Bussar kräver breda filer. Många av de bilar som ska trafikera de övriga två filerna är yrkestrafikens mindre och större lastfordon. De behöver också normalt breda filer. Finns det någon väg i Sverige eller i resten av världen där bussar, lastfordon och personbilar kan samsas i fyra smala filer? Vem tar ansvar för det ökande antalet trafikoffer som kommer att krävas som följd av trängseln på den fyra filer smala vägen?

Vi hävdar att vägbreddningen och de två trafikplatserna kommer att påverka hela landskapsbilden, fysiskt och psykiskt. Både boende och besökande kommer att drabbas av

bådadera. Landskapet förändras, upplevelserna blir mindre värda – dränerade på naturens egna ljud, dofter och synintryck. Åverkan förstoras av den planerade cykelbron, fler vägs skyltar, mer belysning och de väganordningar som trafikplatserna nödvändiggör. Lovöns karaktär av kungsgård, det anrika odlings- och kulturlandskapet, skulle få irreparabla skador, blekna bort! Trafikverket har alltså nonchalerat Väglagens bestämmelse om hänsyn till landskapsbilden och dess natur- och kulturvärden.

Mot regeringsvillkoren

Detta intryck förstärks ytterligare av ohörsamheten mot de krav Regeringen ställt som villkor för att tillåta att Trafikverket ska få bygga Förbifarten: ”Vägverket ska vidta åtgärder så att de skyddade värdena i världsarvet Drottningholm inte hotas.” Trafikverket har inte tagit någon hänsyn till regeringens krav. Av de fem alternativa placeringarna för anslutning mellan vägtunneln och Ekerövägen har Trafikverket valt alternativ 1, det mest skadliga alternativet för Världsarvet, samma alternativ som var Trafikverkets huvudalternativ redan före regeringens beslut. Lägg märke till att regeringen kräver att värdena i världsarvet Drottningholm inte får hotas. Men världsarvet Drottningholm kommer att skadas av alternativ 1 och väg-

breddningen. Då har begreppet hotas överträffats många gånger om. Miljöminister Andreas Carl-grens upprepade försäkringar i olika medier att miljökraven för att tillåta byggandet av Förbifarten kommer att bli mycket tuffa har inte nämn-värt påverkat Trafikverket.

Brott mot RAÄ:s praxis

Men varför har Riksantikvarie-ämbetet skrivit under avtalet? Är inte RAÄ:s huvuduppgift att skydda kulturellt känsliga miljöer? Mina kontakter inom RAÄ uppger att GD Inger Liljekvist gav ett positivt besked om Trafikverkets alternativ 1 och breddningen av Ekerövägen genom världsarvet utan tillräckligt beslutsunderlag. Detta är ett brott mot statliga ämbetens praxis. Ledningen får inte ge bindande löf-ten vid tidiga samråd. Inom RAÄ får ställning tas först vid en formell prövning enligt Förordning (1988:1229) om statliga byggnads-minnen m.m. Vid prövningen ska det finnas fullgott beslutsunderlag som visar åtgärderna detaljerat. Riksantikvarieämbetets ledning har inte använt den expertkunskap som finns på verket.

Trafikverket går alltså lokala intressen till mötes i stället för det internationella intresset att skydda världsarvet Drottningholm och flera andra svenska riksintressen. Detta är så anmärkningsvärt att ord blir svåra

att finna. Närmast ligger skandal, korrupktion och inkompetens. Så skriver vi för Rädda Lovö och sam-manfattar att världsarvskonventio-nen och samtliga anförda lagregler entydigt pekar ut alternativ 5 som det enda möjliga alternativet - en cir-kulationsplats på Lindö. Frågan om vägbreddningen och det andra tun-nelröret i Lindötunneln måste utre-das vidare under medverkan av experter med vidare vyer än de Trafikverket hittills använt. Hela projektet är ett riksintresse. Då kan inte en statlig myndighet låta sig sty-ras av lokala särintressen.

Tillsatt oberoende expertis

Rädda Lovö begär att riksdagen eller regeringen tillsätter en oberoende grupp utländska experter för att utreda:

1. Finns det alternativa sätt att få effektivare nord-sydliga förbindelser som medverkar till en hållbar sam-hällsutveckling, inte försvårar upp-nåendet av riksdagens miljömål, inte riskerar att påtagligt skada riksintres-sen för naturvärden, kulturmiljövär-den och friluftslivet och riksintresse-området Mälaren med öar och strandområden och som inte med-för väsentligt högre kostnader.

2. Är det möjligt att genomföra Förbifartsprojektet enligt Arbets-planen utan att man bryter mot EU:s direktiv och kvalitetsnormer och/eller gällande lagar och riskerar

Program för

Hembygds- och marknadsdagar på Hogsta och Rörby

Lördag 10 och söndag 11 september kl. 12–16

I samarbete med Stiftelsen Lovö Naturvård, Lovö Keramik, Lovö Väware, Lovö Församling, Mäläröarnas Jazzförening, Ekerö Kulturnämnd, Ekerö Kulturskola

Hogsta: Öppet hus i Bagarstugan, Magasinet och Smedjan.

Rörby: I marknadsstånden finns Hembygdsföreningens böcker, kartor m.m. att köpa. Kaffeservering.

Söndag kl.14. visas Ralph Erskines ”Lådan”. Mer info: www.lovobygden.se eller Göran Linge tel. 076-263 10 72.

Fornborgen vid Lunda

Lördag 17 september kl. 10—12

Michael Olausson, fil.dr i arkeologi, enheten för kulturmiljö, Länsstyrelsen i Stockholms län.

Michael berättar om fornborgen vid Lunda i synnerhet och om fornborgar i allmänhet.

Samling vid "Torget", Lunda. Parkeringsutrymmet är begränsat, så samåk gärna. Tag med kaffe.

Mer information: Karin Wahlberg Liljeström 759 02 21

I samarbete med Länsstyrelsen i Stockholms län.

Äppelplockning vid Birka

Söndag 18 september kl. 10—12

Ursula Belding bjuder in till äppelplockning vid Birka på Drottningholmsmalmen, Gustav III:s väg 59.

Tag med påsar och korgar. Om du kommer med bil, parkera på slottsparkeringen och promenera.

Mer information: Karin Wahlberg Liljeström tel. 759 02 21

hösten 2011

Promenad på fornlämningsområdena Lunda och Söderby

Lördag 15 oktober kl. 10—12

Docent Bo Petré, mångårig ledare för Stockholms universitets seminarieutgrävningar på Lovö, berättar. Tag med kaffe.

Samlingsplats enl. senare besked. Se info@lovohembygd.com eller hör av dig till Karin Wahlberg Liljeström tel. 759 02 21 om du tänker delta.

Kungliga och historia

Tisdag 15 nov. kl. 19—20

Fil.dr Göran Alm, chef för Bernadottebiblioteket, berättar.

Klockargården vid Lovö kyrka. Kaffe serveras till självkostnadspris från kl. 18.30.

Klockargården är byggnaden på kullen ca 100 m bortom kyrkan.

Buss 323 från Brommaplan till Lovö kyrka 18.05.

Julmarknad

Lördag och söndag 3 och 4 december kl. 10—16

Julmarknad på Teaterplan vid Drottningholms slott.

Vi säljer bland annat våra publikationer, T-shirts, kassar, dubbla kort.

Passa på att inhandla julklappar!

Det blir som tidigare år konserter i slottskyrkan, visningar i slottet och teatern m.m.

Kontakta Susanne, tel. 759 01 00, om du vill stå något pass i vårt stånd.

(Programmet finns också på:

<http://www.lovohembygd.com/sidor/program/11bost.html>)

Lunda Villa återuppbyggs

En vacker sensommarnatt brann Lunda villa ner till grunden. ABC-nytt var snabbt på plats och många lovöbor tänkte: Vad ska nu hända med den K-märkta villan? Den ska återuppbyggas och bygget har redan startat. Här följer villans historia:

Enligt ”de gamle” kom en fransman med en inte föraktlig andel av landets statskassa till Lovön och uppförde villan på mark tillhörande kronegendomen Lunda. Han innehade bostaden villan med äganderätt i form av lös egendom på arrenderad mark.

Vad därpå följde var att en baron Tamm kom att inträda som ägare av villan samtidigt som han arrenderade gården. Vad känt är att han med familj bebodde villan under sin tid som arrendator. I verksamheten ingick traditionell gårdsdrift med mjökproduktion samt odling av grönsaker och frukt som transporterades till Stockholm med de ångfartyg som då trafikerade Mälaren. Fartygen angjorde bryggan nedanför nuvarande mangårdsbyggnaden. Stensockeln med övriga rester av bryggan finns kvar. Baronerna drev även en större tvättinrättning, Lunda Tvätten.

I anslutning till andra världskriget

kom jordbruksdriften att skiljas från villan som arrendatorsbostad. Under beredskapstiden fram till krigsslutet kom villan att användas som logement för delar av den militära personal som bemannade de omfattande luftvärnsställningar som till huvudstadens försvar var grupperade på öns många höjder. Nödvändiga ombyggnader för militärens behov och ändamål verkställdes. Som exempel iordningställdes stora våtutrymmen med klassiska militära långa tvättrännor för personalens hygien. Dessa var placerade i källaren under entrén. Försvarsmakten för emellertid varligt fram med bland annat biblioteket och matsalen vars inredningar sedermera ingick i de delar som föranledde den framtida K-märkningen.

Efter fredsslutet lämnade försvarsmakten villan som övertogs av en familj Mårtens. Familjen flyttade sedermera till Irland. Frun i huset var mycket hästintresserad varför en utflyttning till denna gröna övärld med familjens hästar tedde sig naturlig. Villan överläts till barnen. Nu infann sig en besvärlig tid. Villans skick efter försvarsmaktens disposition var bedrövligt och barnen hade inga ekonomiska resurser

Lunda villa brann ner till grunden i somras. Nu ska villan byggas upp igen, men K-märkningen är för alltid borta.

att vare sig hålla fastigheten i skick eller utföra de nödvändiga reparatio- nerna. Under den varma perioden levde huset upp för att under den kalla perioden stängas ner och nytt- jandet begränsades till några få rum med egna eldstäder. Föräldrarna hade gjort på samma sätt och denna omständighet var kanske en av anledningarna till att de utvandrade till ett varmare land.

En familj Johan Lagerqvist hade under baronens tid flyttat till gården och fått bostad i den gamla statar- längan. Mannen anställdes som herrskapskusk och som han stod herrskapet närmare än övrigt folk på gården hade han därmed privilegier i bättre bostad och högre stat. I hans fall var vid inflytningen den kontan- ta ersättningen 45:- i månaden plus stat och gratis hyra med ved. Övrigt folk lyfte motsvarande 40:- kontant och lika övriga villkor. Staten regle- rades med dåtidens barnbidrag med utökad tilldelning för varje barn. Kusken medförde en son vid namn Einar. Vid tillfället för inflyttningen var han sju år gammal. Einar avled för ett par år sedan 100 år gammal. Han hade i sin tur en son, döpt till Ove. Denne blev i vuxen ålder entreprenör och byggare med egen stor verksamhet.

Vid tillfället när barnen Märten's kämpade för sin överlevnad sökte

sig Ove Lagerqvist tillbaka till Lunda och övertog fastigheten. Inte ens en byggare kunde sätta villan i stånd med det upplägg som då förelåg för ägd byggnad på av kronan arrende- rad mark. Efter förhandlingar med koncernstab Falun på Domänverket, som på den tiden hade finansens uppdrag att förvalta kronans egen- dom, lyckades familjen Lagerqvist köpa loss marken kring villan och Fastigheten Lunda 1:2 bildades. Nu kunde fastigheten belånas och restaureringen inledas.

Det visade sig att avloppet var näst intill obefintligt. Den militära våt- rumsdelen under entrén och dess utlopp hade förorsakat sättningar i grunden, som måste förstärkas. Nytt avlopp anlades, yttertaket byttes och reparerades och invändigt tillfördes ändamålsenligt kök. Hela fastigheten fräschades upp, ut- och invändigt. Åren gick men även familjen Lagerqvist beslutade sig för att emi- grera. I deras fall gick flyttlasset med hästar och hundar till södra Canada.

Därmed inleddes familjen Strauchs tid som nya ägare till villan. De nya ägarna tog vid där Lagerqvist slutat och fortsatte idogt att rusta byggnaden. Man genomförde också en till- byggnad i tre plan på västra fasaden så att den tidigare balsalen på gaveln byggdes in. All den möda och omtanke som generationer av ägare

lagt ner och som lett till fram till det praktfulla skick villan kommit att få ändades brutalt nu på sensommaren när huset ödelades av en brand.

Själv hade jag varit i stallet och utfodrat våra springare den aktuella kvällen. Jag kände den omisskännliga lukten av kabelbrand runt ekonomibygnaderna och blev självfallet förskräckt och kontrollerade om lukten förorsakades av något elfel i stallarna. Jag kunde bara konstatera att inget fel förelåg utan avslutade arbetet och gick att inleda nattvilan. Den blev kort. Strax efter tolv vaknade jag av en kraftig smäll från en sprängladdning. Ingenting som hade förorsakat smällen kunde observeras från vårt boende. Däremot såg jag att det lyste i stallet, som jag några timmar tidigare hade släkt och låst. När jag kom ner på stallplan höll våra söner och grannar på och ställde in villans hästar i stallet. Man berättade upprört att villan brann. Vid observationer från de kringliggande betesfälten såg vi brandförloppet som bekämpades av den samlade insatsen från Södertörns Brandkår.

Det var brandkåren som hade sprängt hål i taket för att komma åt brandhärden uppifrån. Elden avtog och såg ut att vara under kontroll varför jag själv återgick till nattvilan för att strax väckas igen. Elden hade

tagit ny fart och hela fastigheten var övertänd. Det enorma regn av gnistor och eldflagor som blev följden av den omfattande värmeutvecklingen medförde ett nedfall rakt över våra ekonomibygnader och stallet. Genom räddningsledarens rådiga insats skickades folk och en tankbil ner till ekonomibygnaderna för att förhindra en spridning vilket till vår lättnad lyckades. Fram mot morgonen kantrade vinden med gnistregnet och vi kunde andas ut. Den vackra villan stor inte att rädda utan brann ner till grunden.

Det känns som en förfärande tragedi att så många familjers mer än 30-åriga kamp för att till eftervärlden restaurera och rädda Lunda Villa under denna dramatiska natt grusades. Det är naturligtvis fruktansvärt att ägarfamiljen på utlandssemester miste hela sitt hem och alla personliga tillhörigheter. De 10 minuter som stod till buds att rädda inventarier gav klent utbyte.

Vår hembygd har förlorat ett minnesvärt K-märkt hus vars tanke varit att för eftervärlden exponera ett högreståndshus från flydda tider. K-märkningen är nu borta men familjen har alla ritningar kvar och en återuppbyggd villa kan vara på plats om ett par år.

Lunda i augusti 2011-09-02
Sture Frykfors

2011 – Fornstigens år

Kyrkoherde Bengt Thure Molander kom år 1973 med ett förslag till en vandringsled på Lovö. Tanken var att göra öns fornlämningar mer kända och tillgängliga för det stora antal människor som söker sig till Lovö. Fornstigen anlades i mitten på 70-talet efter tillstånd från Riksantikvarieämbetet och Domänverket. Stigen är 18 kilometer lång och märkt med blå kvadratiska snedställda plåtbrickor. Den utgår från Kina slott och slingrar sig medsols runt Lovö. Fornstigen sammanbinder de intressantaste fornminnesplatserna och minnesmärkena på ön och är uppdelad på fem etapper. Som vägledning till sevärdheterna utefter Fornstigen skrev Per Borgström "Promenera på Lovön", som säljs i Pressbyråkiosken vid Drottningholm. Den beskriver stigens sträckning med kartor och text om gammal och ny kultur.

I över 25 år röjde och vårdade Härje Bäärnman och Per Borgström Fornstigen, som fortfarande efter drygt trettio år är mycket välbesökt. Under våren 2000 utfördes grundliga underhållsarbeten utmed hela sträckan. Styrelsen för hembygdsföreningen har utropat år 2011 till Fornstigens år och har under året – med hjälp av bland andra två sommararbetande ungdomar - gjort en ny satsning på underhållsarbetet. Till

hösten kommer några av programpunkterna på föreningens program att belysa intressanta platser utmed stigen.

Styrelsen har tillsatt en arbetsgrupp som ansvarar för hur Fornstigen ska skötas, skyltas och utvecklas i framtiden. Arbetsgruppen består av Kim McLellan (0709-702 373), som är ansvarig i styrelsen, Anders Florgård (070-312 10 52) och Fredrik Liljeström (759 02 21). Vi ska i samarbete med Statens Fastighetsverk förnya och byta ut informationsskyltningen. En ny gren av Fornstigen kommer att gå till Hogsta.

Vi har också börjat med ett fadder-system där hugade har möjlighet att bli faddrar för en valfri sträcka av stigen. Faddern ansvarar för underhållet av sin sträcka och rapporterar till Kim McLellan i styrelsen eller någon av de andra i arbetsgruppen.

Förutom medlemmarna i arbetsgruppen är också Ursula Belding, Sture Frykfors, Marie-Louise Holmgren, Eva och Bertil Ottoson och Karin Wahlberg Liljeström fornstigsfaddrar. Det finns utrymme för fler. Kontakta någon i arbetsgruppen och kom överens om vilken sträcka som kan passa dig.

Karin och Fredrik
Wahlberg Liljeström

Ovan Vikingabammen. Fornstigen passerar Edebyhällen, som skymtar till vänster, och ger en vy över hamnen där vikingaskepp lade till. Högarna är en del av det stora gravfält som bevisar att gården Edeby funnits över 1000 år.

Till höger Edebyhällen med texten: Afrid lät hugga åt sina söner Svarthörde och Julfast, och åt Asgöt (något moderniserad text).

Jan Lefvert har lämnat oss

En verkligt god vän till oss alla i Lovö hembygdsförenings styrelse har hastigt lämnat oss mitt i sommarens ljuvlighet. Jan Lefvert.

Janne med hustru Berit kom till Prästviken i maj 1984 för att jobba som arbetsledare vid VA-verket Västerort. Engagerade sig i Hembygdsföreningen, deltog tillsammans

med hustru Berit i föreningens utfärder och arrangemang, deltog aktivt i skötseln av Fornstigen, speciellt sträckan Lunda – Norrby.

När hembygdsföreningen ärvde

Grindstugan efter kyrkoherden Anders Frostenson, så var Janne med och jobbade tillsammans med Stefan Cedervall, Per Borgström och flera andra för att få det ganska skruttiga huset användbart som föreningens hemvist. Janne var händig och intresserad också av Smedjan på Hogsta. Hit kom varje vår kommunens andraklassare för att under några dagar i maj besöka Rörby och Hogsta för att lära sig mer om hur man förr i tiden arbetade på gårdarna. Janne tog sig an barnen i Smedjan. Berättade om arbetet i gårdssmedjan, visade hur man värmden järnet i ässjan tills det var glödhet, hur man hamrade och slog på järnbiten tills den formade sig som man tänkt sig. Alla barn fick pröva på att smida en krok av sin järnbit. Janne tröttnade aldrig på att hjälpa och uppmuntra även den mest försiktiga lilla unge att slå hårt på järnbiten mot städet så att kroken formades.

När vi bjöd på Öppet Hus vissa helger under juli och augusti i Bagarstugan och de övriga husen fanns Janne och Berit alltid med. Vi bjöd på kaffe och hembakt och visade våra samlingar för folk som spontant stannade till och blev intresserade.

Janne blev invald som suppleant i styrelsen 2004, han var alltid närvarande och deltog aktivt i allt förekommande arbete. Styrelsen samlades ofta i Klockargårdens lokal, där Berit var Husmor under flera år. Janne tog över när Berit pga ohälsa slutade och styrelsen kunde fortsätta att samlas där både vid medlemskvällar och styrelsemöten.

Förbifart Stockholm, det stora hotet mot Lovö och Världsarvet, kom att prägla allas vårt arbete allt mer. Givetvis deltog även Janne i förekommande möten .

Både Janne och Berit fick på Lovö Hembygdsförenings förslag 2009 motta Sveriges Hembygdsförbunds Hedersmärke som tack för ett aldrig sinande intresse för hembygden.

Vid skolbarnens dagar i maj i år ställde Janne upp varje dag trots att han hade stort besvär med sin onda rygg. Barnens intresse var verkligen hans stora glädje. Vi anade aldrig att det var så allvarligt för Janne. Söndagen den 7 augusti avled Janne i sitt hem. Janne blev 72 år.

Lovö Hembygdsförenings styrelse sörjer Janne och deltar i Berits och barnens stora sorg.

Kylli Johannisson

Bagarstugan under reparationen

År 2012 är Hogstas år

Då kommer styrelsen och förhoppningsvis många medlemmar att arbeta med våra tre byggnader på Hogsta. De stora reparationerna sköts av Ola och Micke, ägare av byggföretaget Idog AB. De är båda intresserade av och engagerade i gamla byggnader. Ola bor själv i ett gammalt hus i Troxhammar, ett hus som behövt mycket reparationer och underhåll. Nu är Bagarstugan klar och vi väntar på pengar för Smedjan och Magasinet. Styrelsens och medlemmarnas insatser blir att tillverka Falu rödfärg enligt ett gammalt recept och att måla husen.